

Tallinna vana juudi kalmistu kui Eesti juudi rahvusvähemuse pärandi osa

Juudi kalmistu Magasini tänaval ehk vana juudi kalmistu (Magasini t 27) on esimene teadaolev juutide matmispaik Tallinnas. Mõnedel andmetel maeti kalmistu alale siin Vene impeeriumi armees teeninud juute juba alates 1790. aastast. Tallinna vanast juudi kalmistust on kindlaid andmeid alates 1840ndatest aastatest. Kogukond peab oma ametlikuks formeerumise ajaks 1856. aastat, kui ametlikult rajati kalmistu ja moodustati matjaskond ehk *Hevra Kadiša*. Raha hankisid sõdurid ise. Nad müüsid oma leiba ja teisi toiduaineid ning loobusid ka muust. Piiritletud kalmistu on hästi näha Tallinna 1865. aasta üldkaardil.

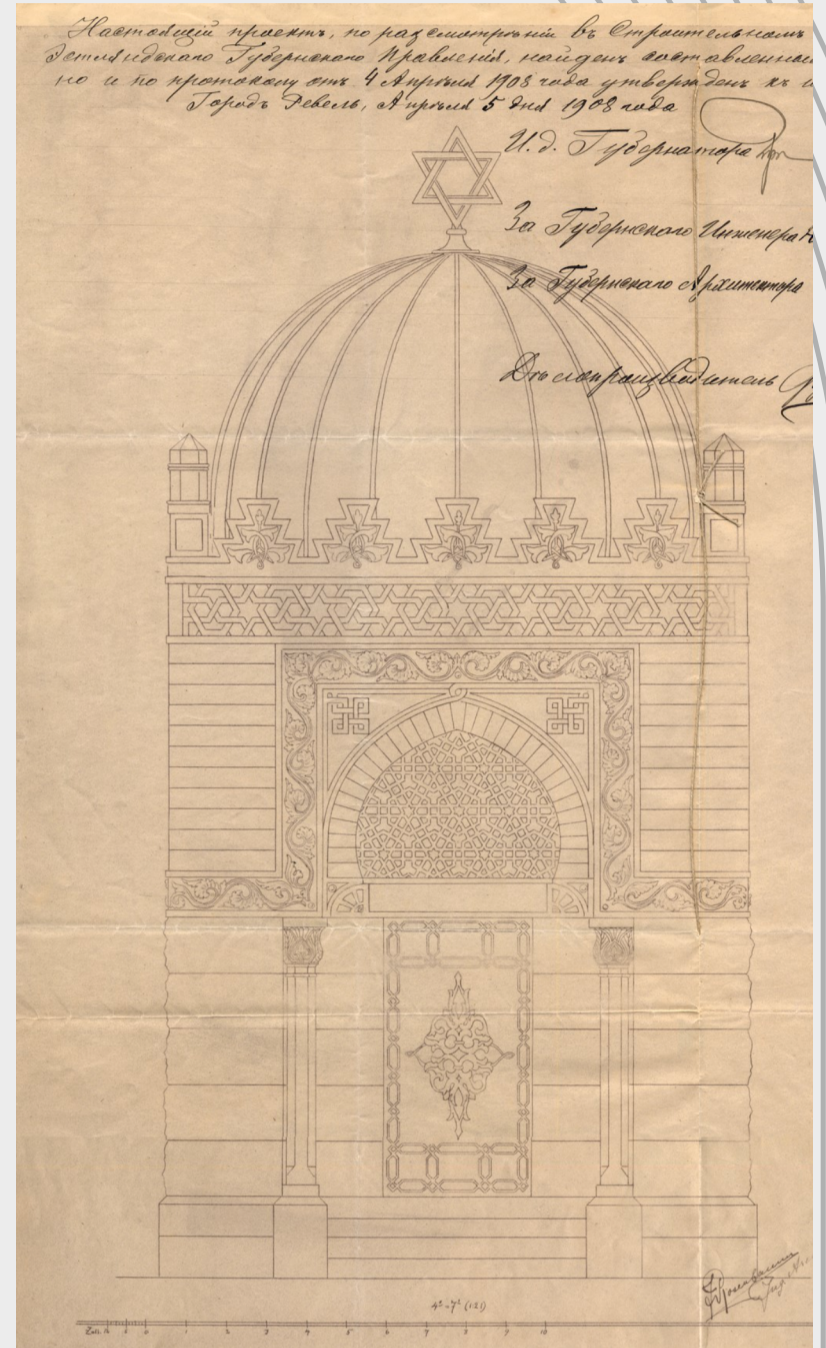
1880. aastal projekteeris arhitekt Nikolai Thamm vanem kalmistu vahimaja, abihooned ja kalmistu värava. Tallinna vanal juudi kalmistul asus sünagoogi rajamise initsiaatori ja toonase juudi kogukonna juhi Šaje Levinovitši (suri 1906. aastal) mausoleum, mille projekteeris Tallinna arhitekt Jacques Rosenbaum.

Enamik surnuid maeti siia veel juudi kombe kohaselt üksnes surilinas, ilma kirstuta. Tallinna vana juudi kalmistu suleti matmiseks toonase Linnaduuma otsusega alates 1. oktoobrist 1910. Seda nõudsid naabruses elavad linlased, kes polnud rahul kalmistult levivate „pahalõhnaliste miasmidega”. Kalmistu asus soisel alal ja rohke pinnavesi muutis matmise keerukaks. Viimane eriloaga matus toimus Tallinna vanale juudi kalmistule tõenäoliselt 1936. a. Kalmistule maetute nimekirjad on säilinud vaid osaliselt. Vana juudi kalmistu likvideeriti lõplikult 1963. aastal. Selle kohale rajati 1967. aastal automajand. Hauakive kasutati rannakindlustuse ehitamisel Russalka ja Vanalinna sadama vahel, osa lihtsalt lõhuti. Väravaehitis koos tiibhoonetega lammutati aga alles 1979. aastal. Veel 21. sajandi alguses asusid kalmistu territooriumil endiselt autoparkla ja autobaasi mahajäetud töökojad ning garaažid. Need lammutati lõplikult sajandi teisel kümnendil.

Tallinna Kesklinna Valitsuse algatusel ja koostöös Tallinna Linnavolikogu saadikute, Eesti Juudi Kogukonna, Eesti Juudiusu Koguduse ning kohalike elanikega alustati kalmistu ala renoveerimist. 2019. aastal viis MTÜ Arheoloogiakeskus läbi arheoloogilised eeluuringud. Uuringutulemuste põhjal ning arvestades varem saadud sisendit Eesti Juudi Kogukonnalt ja kohalikel elanikel valmistati Tallinna Kesklinna Valitsuse tellimisel Loovmaastik OÜ arhitektid renoveerimise projekti. Rekonstrueerimistööd alustati 2021. aasta novembris ja neid teostas Mefab OÜ. Vana juudi kalmistu maa-ala rekonstrueerimise maksumus oli 1 598 451 eurot. Vana juudi kalmistu alale rajati Magasini tänava kalmistupark. Käesolev näitus annab võimaluse tutvuda kalmistu ajalooliste dokumentide, kaartide ja piltidega.

Eesti Juudi Muuseumi poolt on väljatöötatud ekskursiooni marsruut Magasini tänava kalmistupargis.

Näitus on valmistatud Eesti Kultuurkapitali toel ja koostöös Linked OÜ ning Lingote OÜ.
Trükk: OÜ Livret

Veebileht
„Tallinna vana Juudi kalmistu”

Webpage
“Old Jewish cemetery”

Страница
«Старое еврейское кладбище»

Kalmistu tekkimine ja laienemine

Püsiva kogukonna nii Tallinnas kui ka teistes Eestimaa linnades löid nn Nikolai sõdurid ehk kantonistid – juudi soost Vene armee sõjaväelased, kellel pärast 25 aastast teenistust tsaariarmees lubati endale riigi territooriumil vabalt elukohta valida. Päris palju kantoniste teenis ka Tallinnas ja neil oli lubatud luua teenistuse ajal perekond. Eesti juutide ajaloo uurija Nosson Genssi andmetel hakkasid juudid matma oma surnuid liivasel alal linna ääres püssirohuladude lähedal.

- **1.** Juudi kalmistu esimene mainimine Tallinna Rae (linnavalitsuse) dokumentides. Väljavõte 14. juuli 1844 protokollist: „*Raehärra varahoidja hr. (Heinrich Joachim) Alstadiuse teadaanne linnarevidendile Georg Gustav Strohile selle kohta, et heebrealased, kes kasutavad juba 60 aastat matmispaigana ala 330 (vene) ruutsülda suurusega, esitasid registreeritud taotluse ümbritseda seda kohta piirdeaia.*“ Sama aasta 28. juulil koostatud protokollile on lisatud kalmistuala joonis. Protokollis on märgitud, et kalmistu asub haigla ja püssirohuladude vahel.

- 30. mai 1849 protokollis on märgitud, et 14.07.1844 protokolliga registreeritud matmispaigale lisatakse maatükk suurusega 7 ruutsülda, mille tulemusena müüriga ümbritsetud kalmistu pindalaks on 337 ruutsülda. Joonisel on märgitud ka piirdeaia osade pikkused. Kokku on 67 sülda ehk 142,7 m. Praegu kalmistuala pindalaks loetakse 0,36 ha. ERA.2282.1.17 lk 39-40.

- **2.** 19. sajandist pärit kalmistu piirdeaia säilinud osa enne kalmistupargi rajamist. www.hange.eelaadi-alla44027

- **3.** Juudi kalmistu (Juden Kirschhof) 1856. aasta linnakaardil. Carl-Dag Lige. Tallinna vana juudi kalmistu. 2008, Eesti Juudi Muuseumi arhiiv.

- **4.** Juudi Kalmistu (Juden Friedhof) 1865. aasta linnakaardil. EAA.2072.9.3 lk 8

- **5.** Juudi kalmistu (Kirschhof der Hebräer) laiendamise skeem. Joonis on koostatud 3. septembri 1879 Tallinna Raadi linnaarengu ja -teede komisjoni istungiks, mis rahuldab oma sama aasta 4. oktoobri istungil Abraham Hirschkoffi poolt juudi kogukonna nimel esitatud taotluse. Laienemise vajadus tekkis juudi elanikkonna kiire kasvu tõttu, mispärast kogukonna juhid soovisid kindlustada matmispaikade olemasolu ka tulevikus. Juhtus aga nii, et 31 aasta hiljem kalmistu suleti ja see lisapind jäigi enamuses kasutamata. TLA.195.1.184 lk 5, ERA.2282.1.17 lk 41

Uued rajatised. Šaje Levinovitš ja tema mausoleum

19.sajandi 70-80. aastatel kasvas Tallinna juudi elanikkond peamiselt Vene keiser Aleksander II 1865. aastal avaldatud nn lubakirja mõjul, mis mõnevõrra pehmendas piiranguid juutidele elama asumiseks väljaspool 18. sajandi lõpus loodud asustuspiirkonda Venemaa impeeriumi läänekubermangudes. Sadamakaubandus ja osalemine raudtee ehituses soodustasid Tallinna juudi kogukonna võimekuse kasvu, mille tulemusena kerkis Maakri tänavale arhitekt Nikolai Thamm vanema poolt projekteeritud uus suur ja esinduslik sünagoog ning rajatised Magasini tänava kalmistul.

- **1.** Kalmistu vahimaja, abihooned ja kalmistu värav hobuserauakujulise kaarega (arhitekt Nikolai Thamm vanem, 1880 a.) Paekivist historitsismile omasel stiilis vahimajal on arhitektuurikeelelt otseseid paralleele sama arhitekti poolt kolm aastat hiljem projekteeritud Tallinna Suure Koraalse sünagoogi hoonega. Mõlema hoone ilmes on tugevaid Lähis-Ida arhitektuuri mõjusid. Vahimaja koosnes kalmistuvahi korteriblokist ning surnukuuri- ja pesuköögikorpusest. Kahte hooneosa ühendas esinduslik, idamaise dekooriga peavärav, mis koosnes suurest sepiväravast ja selle kohal kõrgunud ehisviilust. *Tallinna Linnaplaneerimisameti arhiiv. Magasini 27, toimik nr 344, Politseikaust nr 27.*
- **2.** Pärast kalmistu sulgemist 1910. aastal elas vahimajas kalmistuvaht. Kasutamata kalmistu osa kasutas ta oma aiamaana. 1962. aasta fotol on näha, et vahimaja ja värav on alles, kuid varemetes ja on osaliselt ümber ehitatud. Pärast kalmistu likvideerimist 20. sajandi 60ndate aastate keskel ehitati vahimaja ümber ja hiljem koos väravaga lammutati. *Eesti Juudi Muuseumi arhiiv.*
- **3.** Šaja (Ješajohu) Leib Levinovitš koos abikaasa Hanna Levinovitšiga (Gutman). Šaja Levinovitšile kuulub oluline koht Tallinna juudi kogukonna ajaloos. Ta oli sündinud 1838. aastal ja kolis Tallinnasse 1847. aastal. On väga tõenäoline, et tema isa Jehuda Leib oli „Nikolai soldat“ ehk kuulus nende noorte juutide hulka, keda võeti Vene kroonu 19. sajandi esimesel poolel tsaar Nikolai I ukaasi alusel ja kelle armeeteenistus kestis 25 aastat väljaspool asustamispiirkonda. Š. Levinovitš oli 2. järgu kaupmees, mis andis talle õiguse saada Tallinna püsielanikuks. Teda valiti Tallinna juudi koguduse juhatajaks aastatel 1873-1876, 1880-1891 ja 1894-1900. Tema eestvedamisel ehitati aastatel 1882-1885 Maakri tänavale Tallinna Suur Koraalne sünagoog. *Eesti Juudi Muuseumi arhiiv.*
- **4.** 18. veebruaril 1886 Reveli koguduse rabi Rafael Gurevitš poolt allkirjastatud Reveli Juudi Koguduse taotlus Linnavalitsusele kinnitada koguduse juhtkonna valimised. Koguduse vanemaks (heebreakeeles „gabei“) oli valitud kaupmees Šaja Levinovitš. TLA.195.1.690 lk 3
- **5.** Väljavõte Tallinna Juudi Kogukonna 1906. aasta meetrikaraamatust. Kanne 2. järgu kaupmehe Šaja Leibi poeg Levinovitši surma kohta 68 aasta vanuselt, mis saabus 1906. aasta 18. veebruaril, juudi kalendri järgi 6. adarikuul. Põhjuseks oli infarkt. Selle all on väljavõte Tallinna Juudi Kogukonna 1905. aasta meetrikaraamatust. Kanne 2. järgu kaupmehe naise Hanna Levinovitši surma kohta, mis saabus 1905. aasta 15.märtsil, juudi kalendri järgi 21 adarilkuul, kui ta oli 52 aastane. Põhjuseks on märgitud suhkruhaigus.
- **6.** Šaja Levinovitši panus Tallinna juutkonna arengusse oli niivõrd suur ja oluline, et pärast tema surma otsusutati ehitada tema ja ta naise haul mausoleum, mille projekteeris Tallinna arhitekt Jacques Rosenbaum. Hoone valmis 1910. aasta sügisel. Pseudomauri stiilis mausoleum võis olla selle kunstisuuna ainus näide Eestis. Mausoleum paistis silma ka oma tehnilise lahenduse poolest, sest hoone kuppel oli valatud betoonist. Hoone lammutati 1960. aastatel vana juudi kalmistu hävitamisel. *Eesti Juudi Muuseumi arhiiv.*
- **7.** Kalmistu panoraam koos Levinovitši mausoleumiga. Koloreeritud foto. *Tallinna Kesklinna Valitsus. Eesti Juudi Muuseumi arhiiv.*

Kalmistu sulgemine

Tallinna vana juudi kalmistu suleti matmiseks toonase Linnaduuma otsusega alates 1. oktoobrist 1910. Seda nõudsid naabruses elavad linlased, kes polnud rahul kalmistult levivate „pahalõhnaliste miasmidega”. Kalmistu asus soisel alal ja rohke pinnavesi muutis matmise keerukaks. Viimane eriloaga matus toimus Tallinna vanale juudi kalmistule tõenäoliselt 1936. a.

- **1., 2.** 3. märtsil 1910 Reveli (Tallinna) Linnaduuma nõustus päevakorra punkti 8 läbivaatamisel Linnavalitsuse ettepanekuga eraldada linnamaad juudi elanike kalmistu jaoks. Protokollis on kirjas, et 1909. aastal pöördusid Magasini tänava majaomanikud Linnavalitsuse poole palvega sugeda nende naabruses paiknev juudi kalmistu, põhjendades seda sellega, et matmised toimuvad ilma kirstuta ja sügavusel 2-3 jalga (0,61-0,90 m), mistõttu laipade lagunemisel tekkinud gaasid reostavad ümbruskonda miasmidega. Linna sanitaarkomisjoni ja linna maamõõtja poolt juudi elanikkonna esindajate juuresolekul läbiviidud vaatluse tulemusel selgus, et pinnavee tase on kalmistul küllaltki kõrge: kalmistu sissepääsu juures on 4 jalga (1,22 m) pinnast ja kalmistu tagaosas on 3,5 jalga (1,07 m). Seoses sellega ei ole kasutatav matmisviis sügavusel 2-3 jalga otstarbekas. Komisjon tegi ettepaneku eraldada juudi kogukonnale soodsamate sanitaartingimustega kohas uus krunt kalmistu jaoks ning kohustada kogukonda katma viimase aasta kalmud mullaga paksusega 4 jalga (1,22 m), pikkusega mitte vähem kui 10 jalga (3,0 m) ja laiusega mitte vähem kui 7 jalga (2,13 m). Komisjon soovitas eraldada 1500 ruutsülda (0,68 ha) linnamaad uute kalmistute „Rahomägi“(nii originaalis) poole viivast teest vasakul rootslaste ja hooldekodude kalmistute vastas.

Linnaduuma nõustus sanitaarkomisjoni ettepanekuga ja otsustas 42 häälega poolt ja 3 vastu sulgeda juudi kalmistu Magasini tänaval alates 1. oktoobrist 1910 ning eraldada uue kalmistu jaoks linnamaa krunt Rahumäel. Juudi kogukonda kohustati teostama komisjoni poolt määratud tööd kalmude katmisel mullaga. *TLA.195.4.33 lk 75-76*

- **3.** Koopia 1910. aasta Tallinna rabi meetrikaraamatust, millest selgub, et viimane, kes maeti Magasini tänava juudi kalmistule, oli endine Vene kroonu sõdur 85-aastane Jankel Gleser. Ta suri kroonilisse südamelihase põletikku 15. septembril (28.septembril uue kalendri järgi) 1910 ehk 24. elulikuu juudi kalendri järgi. *TLA.1387.3.137 lk 336*

- **4.** Väljavõte Reveli (Tallinna) Linnavalitsuse 31. augusti 1915 protokollist nr. 8616, millega antakse eriluba korraldada 3 isiku matmised (Movša Tšapkovski, Movša Biek ja Šimšelevitši lesk), mille aluseks on nende matmispaiga soetamine enne kalmistu sulgemist 1. oktoobril 1910. Luba anti lähtudes Eestimaa kubernerite korraldusest, millega nõutakse, et Tallinna rabi esitab tõendid matmispaikade ostmise kohta enne 1. oktoobrit 1910. Rabi oli kohustatud ka tagama, et matmine toimub veekindlates kambrites ja see fikseeritakse Eestimaa kubermangu arstiosakonda esitatud politseiprotokollis.

Movša Tšapkovski (Tschapkovski) surma kohta andmed puuduvad. Movša ehk Mooses Biek suri aga 88 aasta vanuses 22. mail 1930 (surmakuulutus ajalehes Waba Maa 24.05.1930). Kuna Rahumäe juudi kalmistu registris tema nimi puudub, siis võib arvata, et ta maeti eriloaga Magasini kalmistule.

Šimšelevitši lesk ehk Sara Schimschelevitsch suri alles 1927. aastal 76 aastana. Tuginedes Linnavalitsuse 31. augusti 1915 otsusele anda luba kolmeks täiendavaks matmiseks Magasini tänaval on Tallinna Linnapea andnud 29. aprillil 1927 loa Sara Schimschilewitschi matmiseks Magasini tn kalmistule. Kuna tema mees maeti Magasini kalmistule aastal 1896, siis ka Sara Šimšelevitši maeti tõenäoliselt oma mehe kõrvale. *TLA.1387.1.104, TLA.82.1.899, lk 1*

- **5.** Magasini kalmistu vaade pärast kalmistu sulgemist. Š. Levinovitši mausoleumi ukсед on avatud, näha on puukastidega kaetud hauakivid. *Eesti Juudi Muuseumi arhiiv (Leo Gensi kogu)*

Kalmistu meetrikaraamatutes, allesjäänud kivid

Tallinna vanale juudi kalmistule maetute nimekirjad on säilinud vaid osaliselt. Tallinna Linnaarhiivis on olemas Tallinna Juudi Koguduse surmameetrikad ajavahemikust 1878 – 1899. Selle aja jooksul on kalmistule maetud 264 inimest, kusjuures selles arvus ei kajastu andmed aastate 1880, 1888 ja 1889 kohta. Arvatakse, et vanale kalmistule maeti ligikaudu nelisada lahkunut. Ei ole teada ka haudade asendiplaan. Pildimaterjal näitab peamiselt Levinovitši mausoleumi, millest sai kalmistu dominant. Pärast kalmistu hävitamist 20. sajandi 60ndatel aastatel arvati hauakivid kadunuks, kuid osa neist leiti 21. sajandil kaldakindlustusest Russalka mälestussamba ja Vanasadama vahelisel alal ning Reidi tee ehitusel. Üks hauakivi leiti kalmistuala renoveerimisel. Kõik leitud hauakivid eksponeeritakse kalmistualale kujundatud kalmistupargis.

- **1.** Tallinna Juudi Koguduse 1878. aasta surnute registreerimise meetrikaraamat. Vastavalt tol ajal kehtivale korrale tehti kandeid raamatusse vene ja heebrea keeles. Peeti eraldi arvestust naiste ja meeste kohta. Matmise kohaks on märgitud Reveli (Tallinna) juudi kalmistu. Surmakuupäev on märgitud nii kristliku kui ka juudi kalendri järgi, samuti lisatud vanus surmapäeval ja surma põhjus. Viimases veerus on andmed lahkunu päritolu kohta. Heebreakeelses osa korduvad samad andmed paremalt vasakule. *TLA.1387.3.3 lk15*
- **2.** Tallinna matjaskonna „Hevra Kadiša“ 1873.aasta pinkas ehk kroonikaraamat. Raamatusse kanti kõik kogukonna sündmused ja matmisega seotud toimingud. Kahjuks kadusid kõik pinkasid Tallinna pommitamise ajal, kui osa Tallinna Linnaarhiivist ära põles. On säilinud ainult mõnede raamatute kaante tõmmised. *Genss, Nosson. Zur Geschichte der Juden in Eesti. I. Die Revaler Synagoge in Zusammenhang mit der Geschichte der Juden in Reval. Tartu, 1933*
- **3.** Üks väheseid allesjäänud pilte kalmistu hauakivist. Heebrea ja saksa keelne tekst teatab, et siin on maetud Ben-Tsion Berkovits (1844-1908) ja tema poeg Abram (1881-1909). Heebreakeelses tekstis on surmadaatum juudi kalendri järgi ehk tevetikuu 6. päeval aastal 5668. See vastab aga Vene impeeriumis tollal kehtiva Juliuse kalendri 1907. aasta 28. novembrile (11. detsember Gregoriuse ehk uue kalendri järgi). Sama valesti on märgitud Ben-Tsioni poja Abrami surma-aasta. Heebreakeelses tekstis on see 28. hešvanikuu 5669, mis vastab 8. novembrile (22.november uue kalendri järgi) 1908.

Pilt annab ka veidi aimu Magasini kalmistu hauatähistest. Hauatähiste osas olid Tallinna vanale juudi kalmistule iseloomulikud teistelki juudi kalmistutelt tuttavad massiivsed kivist hauasambad ning sepisaiaga ääristatud hauaplatsid. Tagaplaanil, Berkovitsite hauakivist vasakul paistab kaks kabelit. Esimene ja väiksem on ümmarguse katusega. Teine on suurem, mille vundament avastati arheoloogiliste uuringute käigus 2019. aastal. Paremal pool paistab valge hauatähis pallidega. Sellise kaunistusega hauatähis saab näha kõige vanemal säilinud hauakivil Rahumäe juudi kalmistul. *Eesti Juudi Muuseumi arhiiv, Lige, Carl-Dag. Tallinna vana juudi kalmistu. Tallinna Linnaplaneerimise Amet, 2008*
- **4.** Reidi tee ehitamisel leitud Berkovitsi hauakivi alumine osa. *Eesti Juudi Muuseum arhiiv*
- **5.** See hauakivi leiti kalmistuala renoveerimise käigus. Venekeelne tekst sisaldab palju vigu. Kuigi eesnimi Hana viitab, et surnu oli naissoost, on tegusõnad selle all aga meessoost. Vead on ka kuude venekeelses nimetuses. Surma ajaks on märgitud aasta 1907. Naine elas üsna pika elu, sest suri 90 aastasena. *Eesti Juudi Muuseumi arhiiv*
- **6.** Tõmmis Tallinna juudi koguduse 1907. aasta surnute registreerimise meetrikaraamatust. Siin on kõrvuti kaks kannet. Naiste surmade registreerimisnumbri 3 all on 18. novembri (1.detsembri uue kalendri järgi) ehk 26. kislevikuu juudi kalendri sissekanne, mille kohaselt suri 90 aastasena vanadusse Kaunase kubermangu Telšiai maakonna Škudõ alevist (praegi Skuodase linn Leedus) pärit Feiga Hirškovitš. Eesti juutide andmebaasis on märgitud tema nimeks Feiga Hana. Just tema hauatähis leiti kalmistuala renoveerimisel. Samale lehele on kohe järgmisena kantud meeste surmade registreerimisnumbri 9 all 28. novembril (11. detsembril uue kalendri järgi) ehk 6. tevetikuu juudi kalendri järgi (Minski kubermangu) Smorgoni alevist pärit Meier Ben-Tsion Jakobi-Koppeli poeg Berkovits, kes suri 64 aastasena südame halvatusse. *TLA.1387.3.137 lk 329*
- **7., 8.** Reidi tee ehitamisel leitud Magasini tänava juudi kalmistu hauakivid. *Eesti Juudi Muuseumi arhiiv*
- **9., 10.** Vanasadama piirdeaia lähedalt mereäärsest kaldakindlustusest leitud juudi kalmistu hauakivid (enne Reidi tee ehituse algust). *Eesti Juudi Muuseum arhiiv*

Kalmistu likvideerimine ja ala kasutamine

Kuna matmised hõivasid ainult pool kalmistualast, siis teisel poolel hoonete kõrval asus kalmistuvahi perekonna aiamaa. Nõukogu okupatsiooni algus töi muudatusi kalmistu omandi osas. 2. aprillil 1941 koostati kalmistu üleandmise akt, mille kohaselt andsid Tallinna Juudi Koguduse esindajad M.Rogovsky ja M.Pikarevitsh Magasini tänaval matmiseks suletud kalmistu (0,38 ha) ja Rahumäel asetseva kalmistu (0,94 ha) Tallinna Linna Kommunaalmajanduse Osakonna alluvusse ja valitsemisele. Üleandmise juures viibis teiste seas ka Magasini tn kalmistu korraldaja P. Riistop (*TLA.1148.1.16, lk 13, 13/2*). Nõukogude režiim ei jätnud rahule vana juudi kalmistut ka pärast sõda. Kalmistu lõhkumine algas juba 50ndatel aastatel, aastaks 1963 kadusid ka mausoleum ja kabel ning lõplikult hävitati matmisala 1967. aastal, kui seal hakkas paiknema autobaas. Paekivist eluhoone, puust majandushoone ja väravad lammutati ning selle asemele ehitati autobaasi silikaattelliskividest abihooned. Kalmistu ala asfalteeriti. Taasiseseisvumisega autobaas kadus ja ruumides tegutses autoremonti töökoda. Kui see äritegevus ammendus, kasutasid tühjaks jäänud ruume kodutud. Ala kasutati ka parklana. 2007. aastal ala puhastati prügist ja varemeteks muutunud hooned lammutati. Alles 2014. aastal loobuti kalmistuala kasutamisest ja ta hakkas võsastuma.

- **1.** 7. augustil 1938 kirjutas Uudisleht: „Siia surnuaeda oleks veel palju ruumi matmiseks. Nüüd kasutab vaba maa-ala kalmistu pikaegne valvur Riistop endale kartuli, tubaka ja päevalillede kasvatamiseks. Juudid on sellega nõus ning matavad oma surnuid Rahumäele.“
- **2.** 1952. aastal läbiviidud A.Tisleri (Magasini) tänava 27 maavalduse inventariseerimine. Sellest dokumendist selguvad mausoleumi ja paekivist kabeli mõõdud. *TLA.R-413.1.884*
- **3.** Tõenäoliselt enne 1963. aastat tehtul pildil on näha, et mausoleumi ümber ei ole enam hauakive. Ka Taaveti täht, mis asetses varem kupli tipus, on kadunud. *TLPA arhiiv n 12, s 249-a*
- **4.** Kalmistu piirdemüür ja Levinovitši mausoleum 1957. aasta pildid. *Laane, Karl. Tallinna kalmistud. Maalehe Raamat, Tallinn, 2002.*
- **5.** Aastal 1953 koostatud kalmistu asendiskeem, mis on kustutatud 1963. aastal, sest enam ei olnud mausoleumi ja kabelit (skeemil on maha tõmmatud). *TLA.R-413.1.884*
- **6.** Pilt on tehtud arvatavasti 1960ndate alguses. Endist majandushoonet juba kasutatakse garaažina. *TLA.1508.1.476*
- **7.** Autobaaši autopark A.Tisleri (Magasini) tänaval. Kalmistu hooned on juba lammutatud, alles on jäänud väid välisseinad. *EFA.683.0.205444*
- **8.** Autobaaši vaade. *TLPA arhiiv n 12, s 249-b, KRPI*
- **9., 10., 11.** Autobaaši ja autoremonti töökoja mahajäetud ruumid enne lammutamist. *Pildid: nr 8 Carl-Dag Lige (19.06.2007), pildid nr. 9,10 Eesti Juudi Muuseum (mai 2007)*
- **12.** Parkla kalmistu alal (2005-2014). *Pilt: Oliver Orro (17.12.2005)*
- **13.** Kalmistu ala enne renoveerimise algust. *Pilt: Eesti Juudi Muuseum (22.05.2022)*

Kalmistu renoveerimine

Tühjaks jäänud kalmistuala hakkas muutuma ebaseaduslikuks prügilaks. 19. sajandi esimesel poolel ehitatud paekivist piirdeaed lagunes. Kunagise kalmistu olemasolu tuletas meelde üksnes 20. sajandi lõpus paigaldatud mälestustahvel. Kalmistuala kehvale olukorrale juhtis Tallinna linnavõimude tähelepanu Eesti Juudi Kogukond ja Eesti Juudiusu Kogudus. Kiire kinnisvara areng selles piirkonnas tõi sinna palju uusi elanikke, kes hakkasid samuti nõudma territooriumi kordategemist. Ettepanek muuta endine kalmistuala pargiks leidis toetust nii Tallinna volikogus kui ka Tallinna Linnavalitsuses, mille tulemusena eraldati selleks raha linna eelarvest. Kesklinna Valitsus korraldas riigihanke, rekonstrueerimistööd teostas Mefab OÜ. Projekti autor on Toomas Pöld Loovmaastik OÜst. Kavandatavad tööd põhinesid maastikuarhitektuursel põhiprojektil, mis arvestas kalmistu maa-alal tehtud arheoloogiliste uuringute tulemusi ning Eesti Juudi kogukonnalt ja kohalikelt elanikelt laekunud arvamusi. Tallinna linn sai uue ja ilusa kalmistupargi.

- **1.** Kalmistuala renoveerimise asendiplaan. Endine kalmistuala on jagatud pooleks. Arheoloogilise uuringul tulemusena määrati kalmude piirkonna, mausoleumi ja väikese kabeli asukohad. See kalmistu osa muutub rohealaks, mis on eraldatud pargialast madala müüritisega. Mausoleumi ja kabeli asukohad märgistatakse. *Toomas Pöld (Loovmastik OÜ)*
- **2.** Kalmistuala renoveerimise algus. Seda tähistati 30. novembril 2021. Tol aastal langes see päev juudi Hanuka püha 2. päevale. Tallinna Kesklinna poolt korraldatud tseremoonial süüdati Hanukijal (kaheksaküünlajalg) juudi tava järgi 2 küünalt. *Eesti Juudi Muuseum arhiiv*
- **3.** Kalmistu esimese etapi rekonstrueerimistööde käigus tuli väravaportaali vahetus läheduses päevavalgele munakivitee. Leid on spetsialistide poolt üle vaadatud ja fikseeritud. Kuna põhiprojekti pole võimalik enam muuta, jäi see väike teelõik uue ehituse alla. *Tallinna Kesklinna Valitsuse Facebook, 28.03.2022*
- **4.** Vaade Šaje Levinovitši mausoleumi arheoloogilise uuringu käigus väljakaevatud vundamendile. *Arheoloogiakeskus MTÜ*
- **5.** Arheoloogilise uuringu käigus leitud Š. Levinovitši mausoleumis kasutatud dekoratiivplaatide katked. *Arheoloogiakeskus MTÜ*
- **6.** Kalmistuala väljakaevamisel leitud haualohud. Uuringu tulemusena määrati matmisala piiri, mida märgistab praegu madal müüritis. *Arheoloogiakeskus MTÜ*
- **7.** Eesti pearabi Šmuel Koti algatusel ja Eesti Juudi Kogukonna toel korraldati igal aastal Jom Kipuri ehk lepituspäeva paastu eel mälestuspalve kalmistul. Pildil on mälestuspalves osalejad 2.10.2022. *Eesti Juudi Muuseumi arhiiv*
- **8.** Esimese etapi tööd kalmistualal. *Eesti Juudi Muuseumi arhiiv (4.08.2022)*
- **9.** 15.11.2022 lõppes kalmistuala korrastamise 1. etapp, mille käigus ehitati esinduslik väljak ja väravaportaal, taastati paekivist müürid, rajati haljastus ning paigaldati välimööbel ja valgustus. Väravaportaalis paigaldati kaks infotahvli heebrea- ja eestikeelse tekstiga. QR-koodiga saab lugeda teksti inglise- ja venekeelset versiooni. Ehitajaks oli Mefab OÜ. Esimese etapi maksumus oli 792 687 eurot. *Eesti Juudi Muuseumi arhiiv*
- **10.** 4.05.2023 avasid Eesti Juudi Kogukonna esinaine Alla Jakobson, Tallinna abilinnapea Vladimir Svet ja Tallinna Kesklinna vanem Monika Haukanõmm endise kalmistu pargiosas mälestustahvli, mis paigaldati iseseisvas Eestis juudi kogukonnaelu taastamise 35. aastapäeva auks. Mälestustahvli panek sai teoks Eesti Juudi Kogukonna ja Eesti Juudiusu Koguduse algatusel ning Tallinna Kesklinna Valitsuse toel. *Eesti Juudi Muuseumi arhiiv*
- **11.** Reidi tee ehitusel leitud Vana juudi kalmistu hauatähiseid hoiti Tallinna Rahumäe juudi kalmistul kuni renoveerimistööde lõpuni. Kivide üleviimine ja paigaldamine toimus 28. septembril 2023. *Eesti Juudi Muuseumi arhiiv*
- **12.** 12. oktoobril 2023 toimus endise Vana juudi kalmistu renoveeritud maa-ala pidulik avamine, millest võtsid osa (vasakult paremale) Eesti pearabi Šmuel Kot, Eesti Juudiusu Koguduse esimees Boris Oks, Eesti Juudi Kogukonna esinaine Alla Jakobson, Tallinna abilinnapea Vladimir Svet, Kesklinna vanem Monika Haukanõmm. Teise etapi tööd läksid maksma 805 764 eurot. *Eesti Juudi Muuseumi arhiiv*

Kalmistupark

Vana juudi kalmistuala on muutunud kalmistupargiks. Pärast aastaid kestnud väärkasutamist on endisest kalmistust saanud Tallinna kesklinna tõeline vaatamisväärsus. Rohkem kui 400 sinna maetud Tallinna juutide põrmud said lõpuks rahu ja austuse. Siia võivad puhkama tulla nii linlased kui ka pealinna külalised, et saada rohkem teada sellest kohast ja Tallinna juutide ajaloos. Magasini kalmistupargi loomine on hea näide Eesti juudi rahvusvähemuse pärandi säilitamisest koos uue vaatamisväärsuse loomisega.

- **1.** Väravaportaali taastamisel jälgiti esialgset N. Thamme vanema projekti. *Mefab OÜ*
- **2.** Taastati sepistatud metallväravad koos Taaveti tähega (Magen David) tipus. *Mefab OÜ*
- **3.** Väravaportaalis on kaks infostendi: tänava poolt vaadates vasakul on heebreakeelse tekstiga, paremal aga eestikeelse tekstiga. *Eesti Juudi Muuseumi arhiiv*

Eestikeelse infotahvli
QR-kood

לוח מידע בעברית

- **4.** Pargi Magasini tänava poolsele küljele on ehitatud ronitaimede ja pinkkiikede pergolaid, mille küljes on stiliseeritud judaismi sümbolid Taaveti tähed. Pargi keskele on kavandatud peenraalad, mida ümbritsevad paekividest jalgteed. Peenraalale istutatakse lõhnavaid maitsetaimi.
- **5.** Endiste kalmistu abihoonete vundamendi joont märgistavad istepingid.
- **6.** Pargi idapoolsesse ossa, piirdemüüri äärde on paigaldatud pinkkiiged.
- **7.** Pimedal ajal on kalmistupargi territoorium ja rajatised valgustatud.
- **8.** Jalgteedega peenraala ääristavad idast ja läänest leinavormiga puukujulised valgustipostid, mis tähistavad lähenemist matmisalale.
- **9.** Endise Š.Levinovitši mausoleumi kohal on madala müüritisega ääristatus postament, mille peal on suur infostend mausoleumi pildi ja seletava tekstiga. Märgistatud on ka väikse kabeli koht Magasini tänava poolse sissekäigu juures. Nende vahel on madal müüritis hauatähiste osadega. Selle taga on roheala, mis jääb niitmata ja kus ei ole lubatud käia, sest selle all asuvad kalmud.
- **10.** Valgustatud kalmistupargi ala.